

Käsim şahyr

Category: Goşgular, Kitapcy, Sözler, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Käsim şahyr

KÄSIM

Käsim şahyryň ýaşlygy Çeleken, Esenguly etraplarynda geçýär. Şahyryň uly dogany Täjiň ogly, çelekenli Ýowşan aga 1961-nji ýylyň sentýabr aýýnda şeýle gürrüň berdi:

"Käsimiň kakasy Hojak Mergen degişgen, şorta sözli, aýdym-sazy halaýan adamdy. Ondan alty oglu, bir gyz galýar. Hojak Mergeniň iň uly ogly Täç gyjakçy, gyzy Eneş bagşy, ogly Käsim şahyr bolup ýetişipdi. Men 15 ýaşyndakam, onuň 32 ýaşy bardy. Men bolsa hazır 63 ýaşynda. Eger Käsim bolan bolsa, 80 ýaşly adam bolardy. Ol uzaga çeken inçekesel sebäpli, 1920-nji ýylда aradan çykypdy. Ölmeziniň öñ ýanlarynda ol: "Arman, meni keselim heläk edýär, ýogsa bilbil bolup saýrap, ýazan zatlarymy kitap edip çykarmaly zamanam-a gelen eken" diýerdi".

Şahyryň:

Indi Käsim sözüm sähre,
Azabym gitmedi irýa,
Göwün göyä ulug derýa,
Könelmez heňňam ýol kimin[1] –

– ýaly setirleri garyp gatlagyň göwnünden turýar. Şahyr öz eserlerinde jemgyýetdäki adalatsyzlygy, kanunsyzlygy, sosial deňsizligi görkezýär:

Käsim aýtsa, sözün beter batlamaz,
Haýr eden baýlarym bar diýp ýatlamaz,
Gapymdan it sekmez, pişik ätlemez,
It-de bildi garyplygym, ýaranlar.[2]

Büresi köp, ýatýan garaja öý bilen,
Birnäçesi tam saldyrar kúy bilen,
Tamyň işi hata ýörär çüý bilen,
Çüý tapmany bibat galdyk, ýaranlar.[3]

Şeýle setirlerinde şahyr aşaky gatlagyň agyr durmuşyny kiçijik detalyň – çüýün hem ýoklugy, gapysyndan itiň hem sekmeýänligi bilen beýan edýär. Ömürboýy özlerine gulluk eden işçini keselçilik ýa garrap, güýç-kuwwatdan düşmegi zerarly meýdana taşlamak köne jemgyýete mahsus zatlaryň biridi. Şeýle ýagdaý şahyryň döredijiliginde öz ornuny eýeläpdir. Bu barada Käsimiň obadaşlarynyň biri bolan Orazmämmet Abdalow "Şahyrana ýazgylar" diýen makalasynda şeýle ýazypdyr:

"Onuň gözünden yüzügiň gaşy ýaly düwme-duwme ýaşlar akýardy. (Gürrüň Käsim şahyryň Çelekendäki Nobel firmasynda işläninde, rewolýusiýadan öñki günlerini näletleýşı hakynda barýar). Ol özünü dürsäp, Nobele nebit çykaryp berişlerini, teniňi edil tyg ýaly kesip barýan awult aýaz diýmän, Çelekeniň çäge syrgynly, epgekli jöwzasy diýmän, özleriniň, türkmen milli proletarlarynyň ilkinji otrýadynyň çeken jebir-sütemini birin-birin beýan edýärdi. Şahyr Käsim Nobeliň müňlerçe gurbanlarynyň biridi. Çeleken sürgün adasydy. Okeanyň aňyrsynda mesgen tutan "nebit şasy" Nobel göýä maslyk ysyny alan gyrgy kimin türkmen topragynyň tükeniksiz nebit baýlygyny wagşylarça sormagy bilen kanagatlanman, halkymyzyň jümmüsinden yetißen iň rewolýusion, iň ilkinji işçi otrýadyny hem fiziki taýdan gyrlyp gutarmaga sezewar edipdi".[4]

Käsim şahyryň döredijiliginde gönüden-göni hökümdar toparlaryny garşysyna göreşmek ýaly çagyrmalar bolmasa-da, olaryň zulumlaryny, adamkärçiliksizliklerini, ahlaksyzlygyny, eksplutasiýanyň ýokary derejä ýetendigini görkezýän:

Şonuň geplän geipi hiç maňa ýokmaz,
Hemiše ýol ýörse, lampasyn ýakmaz,
Käsimiň yüzüne bir gülüp bakmaz,
Iňnirdidebizar bolduk, ýaranlar.[5] –

– diýen goşgy setirlerine duş gelýärис. Şahyr bu goşgusyny Nobeliň nebitdakylynda işlän wagty düzüpdir. Onuň:

Pudak Hajy, gulak goýgul sözüme,
Owal meniň ikiligidim gördüňmi?
Iş bitirseň, haýry köpdür özüňe,
Sogap gapysyny gaýym urduňmy? [6] –

– diýen şyglynda diňe öz şahsy bähbidini isläp, hardydünýälige, nebisjeňlige baş uran ýokary gatlagyň wekili Pudak Hajynyň üstünden gülünýär.

Käsim şahyryň käbir şygylarynda onuň dünýägaraýşynyň, düşünjesiniň çäkliliği hem öz beýanyny tapypdyr. Şahyr "Çarwalar", "Kümüşdepeli" diýen ýaly şygylarynda, haýsydyr bir adamyň özünüň göwnüne degenligi ýa-da buýran ýumşuny bitirmänligi sebäpli, hemme çarwalary, maldarlary, Kümüşdepe obasynda oturýan baý-garyp ähli adamlary men-menlikli, gepçi, kirli, aldawçy, medeniýetsiz hasaplaýar. Şeýle-de, şahyr bu ýerde dini pikirler bilen çykyş edýär.

Käsim ýşky-liriki, sosial-durmuşy temalarda hem ençeme goşgular düzüpdir. [7]

Käsim şahyryň "Nädir" goşgusy onuň Baýram şahyr bilen özara aýdyşygyna bagışlanypdyr. Şahyryň bu goşgusy:

Bizden salam bolsun, Baýram şahyra,
Jogap berer bolsaň, sowalyň bardyr;
Dört ulug jöwherden surat tutulgan,
Dünýä galyp bolan säheri nädir? [8] –

– diýen setirler bilen başlanýar. Baýram şahyr bu dini soraglara paýyş sözler bilen jogap beripdir. Bularyň özara aýdyşyklary, köplenç, ähmiýeti bolmadyk "Sen çarwa, men çomry" diýen ýaly ýa-da degişme äheňdr ýazylan warsakylardan ybaratdyr. Bu bolsa olaryň döredijilikleriniň kemçilikli taraplarydyr.

Allaberdi ORAZTAGANOW,
filologiýa ylymlarynyň kandidaty.

-
- [1] Inw. 2042 (e).
 - [2] Inw. 1954.
 - [3] Inw. 1954. 2042.
 - [4] "Sowet edebiýaty" žurnaly, 1962, N"2 sany, 91-92-nji sah.
 - [5] Inw. 2042.
 - [6] Inw. 2185.
 - [7] Inw. 2, 4, 261, 775.
 - [8] Inw. 2042.

Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly